

NIKOLAJ PETROV, národní umělec RSFSR,
laureát Stalinovy ceny

O HŘE „KOHOTLAČÍBOTA?“

(Poznámky režiséra)

Naše sovětská skutečnost dává dramatikovi nescíslné možnosti pro vytvoření hluboce realistických děl. Život sovětského lidu je tak bohatý a mnohotvárný, že pozorný a vnímavý umělec v něm najde nová a nová témata pro svou tvorbu. Když řeší ve hře velké a vážné otázky naší socialistické současnosti, dopřeje divákům nejen zábavu, ale učí je také pravdě života. Vděčným materiálem pro vytvoření takového představení je komedie G. Mdivaniho „KOHOTLAČÍBOTA?“

Odehrává se v současné době v jedné z moskevských továren na obuv a v jejím obchodním domě. Obuv továrny Říjen netěší se oblibě zákazníků. Ředitel továrny Kovrigin to vysvětluje tím, že vedoucí obchodu Golubková neumí prodávat. Ale Golubková — bývalá stachanovka, mistr továrny Říjen — pozná, že Kovrigin, který se žene za překročením plánu výroby, přestal myslet na kvalitu výrobků. Obuv z továrny Říjen se Moskvánům nelíbí — je staromódní, nepohodlná a nevzhledná. Teprve, když Golubkovou jmenují dočasně ředitelkou továrny a Kovrigina vedoucím prodejny, továrna, vedená Golubkovou, začne vyrábět nové modely obuvi, které jdou na dračku.

Thematem Mdivaniho hry je boj předních zaměstnanců továrny za vysokou kvalitu výroby. Proto „Koho tlačí bota?“ je hrou o boji nového, pokrokového se zaostalým, kostnatým, brádicím naší cestě vpřed. Dramatik ukazuje růst

a uplatnění nových mladých kádrů, jistě vedoucích velké podniky, a moudré umění strany napravovat ty vedoucí, kteří v methodách své práce nestačí rychlému tempu našeho života.

Námět hry není vypočítán na nějaké zvláštní scénické efekty. Hlavní význam této komedie je v tom, že sice vypráví o běžných událostech naší současnosti, ale přitom jasně kreslí nové charakterové rysy pokrokového sovětského člověka, výrazně odhaluje jeho vysoký, čistý morální profil.

Veseloherní situace hry jsou postaveny na střetnutí pokrokových sovětských lidí s lidmi, kteří zůstali poněkud pozadu.

Hlavní postavou je obraz mladého děvčete — Niny Golubkové. V této postavě se podařilo dramatikovi velmi dobře zachytit znamenité vlastnosti sovětského člověka současnosti: tvůrčí nadšení, cílevědomost, umění bedlivě odhalovat nedostatky. Cit pro nové — to je hlavní a nejcharakterističtější rys Niny Golubkové. Tento rys postavy je přesvědčivě ukázán již v prvním obraze hry, ve scéně porady s vedoucími činiteli, když Golubková tak vášnivě a vzrušeně mluví o nové Moskvě, o tom, jak se změnil vzhled města i život v něm a jeho obyvatel. Právě v tomto monologu je třeba hledat základ role Niny Golubkové.

Známý novátor výroby, pomocník mistra krasnocholmského kombinátu, laureát Stalinyovy ceny Alexandr Čutkich, napsal o hře „Koho tlačí bota?“ do deníku „Izvestija“: — „Hrdinka hry Nina Golubková je nám blízká proto, že v jejím vítězství nad zkostnatělostí a rutinou vidíme své vítězství. Golubková je nám blízká také proto, že v sovětské skutečnosti je takových Golubkových tisíce. Její boj se zaostalými požadavky ředitele továrny Kovrigina — to je boj nového, pokrokového proti zaostalému, brzdicímu náš život.“

Golubková usiluje o nadšenou, uvědomělou tvůrčí práci. Je tvrdá a rozhodná při vyplňo-

vání úkolu, ale zároveň v ní vidíme kouzelnou mladou dívku, velmi radostnou a srdečnou ve styku s lidmi. Jak se sluší a patří miluje svého ženicha Nikolaje Veselova, nehledí na občasné rozladění a je dvakrát tak šťastna, když vítězí. Nina Golubková je pozorná a příjemná ke svým přátelům a soudruhům v práci, zvláště k Zoje.

V postavě ředitele továrny Kovrigina se autoru také podařilo velmi vtipně ukázat vlastnosti, které mají lidé naší sovětské společnosti, řekl bych typické vlastnosti, které přivádějí k podobným činům.

Tak čestný a práci oddaný pracovník, jako Kovrigin, těžko přežívá sesazení s místa ředitele továrny. Dvojnásobně cítí, že mu bylo ukrivle děno, když na jeho místo přichází Golubková, kterou vyučil — nejdříve poslíček, pak dělnice a mistr. — Ale přitom musí představitel Kovrigina najít ve svém hrdinovi (a zvláště umět vyjádřit) vlastnosti sovětského člověka, které přivádějí Kovrigina k poznání své chyby a ne k tomu, aby rušil práci Golubkové a překážel jí. Je to především uvědomělý postoj ke kritice a schopnost sebekritiky. Již ve druhém dějství, kdy se zdálo, že se urazí, najde v sobě dosti síly, aby když vypráví, jak ho Golubková ponížila, ještě také říká: „— ale přiznám se, Koljo, mluvila rozumně, k věci. Je to chytré děvče.“ Ani dále se Kovrigin nestaví proti Golubkové, ale stále víc a více má radost z jejich úspěchů, protože v nich vidí úspěch díla všech. Právě tak v postavě Niny je třeba najít a podtrhnout rysy člověka naší socialistické společnosti. Vzpomeňte, jak Golubková, když jí jmenují ředitelkou, je z budoucnosti roztřesená a polekána. Bojí se jmenování. Je třeba umět ukázat, že se Golubková nebojí za sebe, ale zneklidňuje ji dílo, které jí je určeno. Kovrigin je člověk jasný a samorostlý. V jistém okamžiku se jeho vývoj zastavil. Ale vlivem kritiky a díky vedení strany se Kovrigin ukázal schopným vést budovatele nového života. Kovrigin si ověřil

své síly. Jak sám o sobě říká: „Jsem silný člověk.“ O tom nás přesvědčí jeho vývoj během hry.

Velmi důležitou roli hraje ve hře tajemník KV strany Sergej Meščerjakov. Je to vzorný stranický vedoucí. Se zápalem, s bolševickým nadšením se Meščerjakov bije za vysokou jakost průmyslové výroby, za uplatnění nových kádrů. Ostře kritizuje Kovriginovy chyby. A právě on navrhuje dočasně Kovrigina přemístit. — „Kritizujeme soudruhy a ne nepřátele. Nepřátele ničíme, porážíme.“ — V tom, jak Meščerjakov Kovriginovi kritikou pomáhá, vidíme, že je jeho nejvěrnějším přítelem.

A jeho rozhovory s mistrem Veselovem? Veselov nevěří v úspěch změn, které zavádí v továrně Golubková, a podává jednu výpověď za druhou. Meščerjakov, který si sám žertovně říká „duchovní otec okresu“, pokládá za svou povinnost napravit mu hlavu a dokázat mu nesprávnost tohoto počínání. Nekárá Veselova přísně, ale měkce, s humorem a takticky. Vyžívá ho k tomu, aby svou autoritou — jako jeden z nejlepších pracovníků a laureát Stalinyovy ceny — působil na ty, kteří chtějí z továrny odejít. A Veselov to pochopí. Chápe svou vinu tím lépe, čím delikátněji mu to jeho druh řekl. Představitel Meščerjakova se musí uvarovat dvou krajností. Na jedné straně není možno v žádném případě zjednodušovat postavu a dělat Meščerjakova lehkomyšlného a zvláště zdůrazňovat humor a měkkost, na druhé straně v intonacích nesmí být ani stopy po naučném tónu, ani nejmenší pózy. Obě krajnosti by byly nejhrubší chybou. Je třeba pamatovat, že Meščerjakov je člověk práce, člověk stranické kázně, že není jen výborným specialistou (je přece inženýrem-technologem), ale také znamenitým stranickým vedoucím. Výrazně je ve hře vykreslena postava ředitele okresní správy lehkého průmyslu, Sidorova. Je to omezený, bezzásadový člověk, věčně kolísající, přizpůsobující

se, podlízající představeným a vyhýbající se jakékoli odpovědnosti. V nevyhnutelných srážkách s pokrokovými lidmi naší společnosti, s lidmi jasného pohledu a pevného přesvědčení, opouští Sidorov poznenáhlu své posice. Může se zdát, že Sidorov zůstane vždycky v pozadí, že je skromný. Ale hrát ho jako skromného by bylo samozřejmě nesprávné — on je prostě zbabělec — člověk, který se přizpůsobuje. Nesnaží se jít za úspěchy, protože je mu pohodlnější žít ve stínu. Říká: „Člověk vyjde ze stínu na slunce a hned je na něm vidět každá vráska, každá skvrnka. A naši lidé jsou zvědaví. Hned se začnou pít po tom, proč zíváš, proč jsi špatně spal.“ Sidorov je ve Mdivaniho komedii vystaven odsouzení a výsměchu. Ale představitel této role nesmí zapomínat, že při všech základních nedostatcích Sidorov není nepřitelem, ale sovětským člověkem; není možno ho zničit, ale dostat ho na cestu nápravy. Když na začátku hry Sidorov dělá nepříznivý dojem svou licoměrností a přizpůsobováním se, tak v posledním dějství po jeho jmenování vedoucím prodejny, je možno najít přelom ve vývoji jeho postavy. Dramatik dává možnost uvěřit v to, že Sidorov bude umět v budoucnu správně pracovat. A na tuto možnost musí herec myslit od začátku. Nebude-li představitel na toto pamatovat, může jeho Sidorov odcházet se scény nic nechápající, se skrytým hněvem a budoucím nepřátelstvím. Je nutné, aby odcházel jako člověk, který se zmýlil, ale s možností nápravy.

Ještě více se ve hře autor vysmál Čižikovovi, hlavnímu inženýru továrny Řijen. Čižikov — podle mého názoru — je nenapravitelný. To je jediná výjimka z osob této hry — ze sovětských lidí, kteří se mohou i mýlit i bloudit, ale nakonec se dostávají na správnou cestu. Čižikov je člověk bez duše, jeho povaha je chladná, vypočítavá, osobní zájmy jsou u něho nadevše. Spokojeně vyrábí v r. 1949 obuv stejného tvaru jako v roce 1930. Změnit typ obuvi znamená

pro něj zastavit běžící pás, znovu seřizovat stroj: „— a jak potom chcete překročovat plán?“ — ptá se Čížikov. Stará se jen o to, aby byl plán překročen, ne aby zásoboval dobrou obuví — to vše z vlastní vypočítavosti. Snad dokonce počítá i s prémie. Navenek vypadá solidně, sebevědomě, nechápe vzrušení ředitele továrny nad poučením, které dostal Kovrigin na poradě. „Brak jsme nedělali a nikdy dělat nebudeme. Co po mně chcete?“ — ptá se tento „studenný švec“ — jak ho nazývá Kovrigin. Nevadí mu, že ve vzorném obchodě továrny není na skladě ani jeden pár dětských bót. Zdá se mu nevýhodné zahájit jejich výrobu, stačí mu, že obšťastňuje moskevské děti dvaadvacítkami, protože se mu to hodí pro překročení plánu. Všechno je to chladný, úzce praktický výpočet. S podřízenými jedná Čížikov familierně, nedbale, ale hned se změní, když pozná (v 2. dějství), že Nina, ke které byl dříve hrubý, je jmenována ředitelkou továrny. Omlouvá se, prosí ji za prominutí, snaží se vymluvit na vedro. Zde je Čížikov samá zdvořilost, přívětivost, dokonce podlízavost. Čížikov je samolibý. Jeho samolibost nekončí ani tehdy, když ho propouštějí z práce, když ho ani Kovrigin, na kterého nejvíce spoléhal, nechce přijmout zpět do továrny. Představitel této role si musí jasně uvědomit, že celé Čížikovovo sebevědomí je prázdné, bezdůvodné. V sovětské společnosti není pro Čížikovy místa, ty nemilosrdně vyhánějí.

Vedle Čížikova je ve hře druhý inženýr továrny — Zabělin. Není to velká role, ale ve vývoji hry zaujímá Zabělin význačné místo. Zabělin je pravý novátor výroby, tvůrčí člověk. Je třeba si představit, jak muselo být Zabělinovi těžko, měl-li se smířit s čížikovskou nepružností a tvrdohlavostí. Zabělina poznáváme ve třetím dějství hry. Čížikov je již odvolán s vedoucího místa a pro Zabělina je otevřena možnost rozvinout své tvůrčí plány. Nezasta-

vuji ho těžkosti, které se stávají do cesty novátorům. „Jsme v zoufalé situaci,“ říká Zabělinovi Golubková. „Chápu,“ odpovídá, „ale vyrábět obuv jen tak bouch-bác, jak to dělal Čížikov, to se mi nechce.“ V závěru poznáme, že Zabělin miluje Zoju, sekretářku ředitelství továrny. Je to správná sovětská dívka, optimistická, okouzlující svým mládím. Teprve hledá cestu do života.

Přání, přejít z kanceláře ředitele opět do dílny ke stroji, mění v přání studovat k nastoupení do institutu. Jsou jí otevřeny všechny cesty. Představitelka Zoja musí ukázat rysy nového socialistického poměru mezi sovětskými lidmi. Zoja je dávná přítelkyně Golubkové. Nina se dostala daleko před ni, když se stala ředitelkou továrny. Ale na vzájemném vztahu se ani zdaleka nemůže ukázat rozdíl v jejich služebním poměru. Jejich přátelství není závislé na postupu. Zoja také svěruje Nině všechny své soukromé bolesti a prožitky.

Nikolaj Veselov — to je znamenitý pracovník továrny. Za své zlepšovací návrhy byl odměněn Stalinovou cenou. Je oddán své práci a svému kolektivu. Ale když Golubková proto, aby zlepšila chod výroby, dočasně omezuje chod továrny, Veselov se staví proti takovému počínání. Od začátku nechápe jeho smysl. Jmenování Golubkové ředitelkou továrny přijímá skoro jako přehlédnutí svých schopností. Je dokonce uražen za svého učitele Kovrigina a je snad dotčena i jeho mužská samolibost: Nina je přece jeho nevěstou a on se stává jejím podřízeným. Nevěří v její schopnost vést továrnu. A když továrna neplní plán, je Veselov dotčen tím, že tato skutečnost podřívá jeho autoritu v očích pracujících druhých továren: „— ještě před čtrnácti dny mě zvali do druhých továren, abych vykládal o svých methodách. Vítili mě se slávou... a teď?“ — S umíněností nechce Veselov vidět ohromné perspektivy, které se otvírají před továrnou Řijen zavedením výroby

podle pokynů Golubkové. Konečně i Veselov začíná chápat, že není v právu. Tento přelom způsobí rozhovor s Meščerjakovem. V 3. dějství v závěru hovoru je už mladý mistr rozpačitý a zmaten a v čtvrtém dějství v krátké epizodě je už zcela jiným člověkem — věří si, věří řediteli, věří kolektivu. To jsou hlavní postavy hry. Ostatní — Xenie, Maslovová, Kočetkov — a j., ty nejsou tak důležité. Každá z těchto zbývajících postav je dostatečně jasně individualisována autorem.

Režisérovi i hercům je třeba především připomenout, že tato hra je hrou charakterů a ne hrou situační. Komično je zde v neočekávaných střetnutích charakterů osob a ne v samoučelném veselí námětu. Nebezpečím v inscenaci je, kdyby se její tvůrci nechali strhnout zábavností přeměny míst Kovrigina a Golubkové a ostrým komičnem epizodních rolí (na př. příchod rozzlobené zákaznice, která chce vrátit právě koupené boty, k vedoucímu prodejny). Takové scény je třeba chápat jako okamžiky, které zajímavě a neočekávaně ukazují charaktery lidí. Na př. v epizodě s manželským párem odhalují se charaktery samých manželů — důslednost a ostrá přímost ženy (zdá se, že je hlavou rodiny), rozpačitost a některé slabé stránky muže. Tím jsou podtrženy i rozpaky Kovrigina, způsobené nejasným poznáním vlastní viny.

Když představitelé nebudou dostatečně ukazovat charaktery lidí a ukáží komické figurky, stane se komika samoučelná. Bude to smích pro smích, a idea představení bude v pozadí. Insce-nace hry musí být co nejpravdivější, přísně realistická. Hra nesnese různé režiséřské výmysly. Režisér nesmí vytvářet složité aranžmá. Jevištní situace mu napovídá celý průběh hry. Prostředí, ve kterém probíhá děj, je velmi prosté. Je dostatečně popsáno v autorových poznámkách. Obratle pouze pozornost na vnější rysy ředitelovy kanceláře ve vzorné prodejně. V kanceláři obchodního domu musí být vidět péče Go-

lubkové. Vzpomeňte, jak Kovrigin hovoří o nábytku v obchodě. Je to jistě čalouněný nábytek, květiny atp. Jestliže není v silách souboru lidové tvořivosti a v jeho možnostech vytvořit takový pokoj vedoucího prodejny, to neznamená, že je to podstatný nedostatek. Vnější stránka představení hry je až na druhém místě.

Podstatné na inscenaci je ukázat správné lidské charaktery. Ukázat je pravdivě, ukázat jejich různost a přesvědčivost postav sovětských lidí — to je hlavní úkol, který má před sebou režisér i herci. Pouze v tom případě, když bude vyřešen tento úkol, přenesou soubor na diváka ideu hry.

Tyto scény je třeba pokládat za opěrné body představení: V prvním dějství probíhá zauzlení hry. Jsou dány základní rysy charakterů hlavních osob. Proto na jejich pravdivém vyřešení závisí do velké míry celá hra. Rozhrnuje se opona a divák vidí Golubkovou za stolem vedoucího prodejny. Je velmi vzrušena. Něco napsala, přečetla a roztrhla. Představitelka si musí jasně představit pocity Niny. Obchod nejde, práce se mladé vedoucí nedaří. A přitom Golubková ví, že to není její vina. Zdá se jí, že zde není na svém místě. Nic se jí nedaří. Ani napsat žádost o propuštění z této práce se jí nepodařilo. Nina trochu ožije, když vchází Veselov. Miluje ho. Jeho pozornost je jí příjemná. Nechce za žádných okolností porušit radostné setkání a mírně při, která hrozí tak tak vypuknout. Po odchodu Golubkové se musí divák nejasně zdát, že Golubková je přece jen trochu vinna. Potvrzuje to svými ironickými slovy Kovrigin a dále zákazník, který se obrací na Kovrigina se svými stížnostmi a pokládá ho za vedoucího prodejny. Toto podezření částečně viny Golubkové však musí brzy vymizet. Ve sporu Golubkové s Kovriginem se s konečnou platností vyjasní, kdo je vinen. Zde se také naznačuje výměna obou ředitelů, která se stává základem veseloherního konfliktu celé hry. Právě tato epi-

soda je rozhodující pro celé jednání, a proto je třeba obrátit všechnu pozornost k jejímu scénickému vyjádření.

V druhém obraze hry (první obraz druhého dějství) je třeba hlavně podtrhnout, jak Golubková přebírá „otěže vedení“ továrny. Jedná rychle a rozhodně. Divák musí hned poznat, že továrna přešla do tvrdých a spolehlivých rukou.

Námětem třetího obrazu je počínání Kovriginovo na novém místě. Do jisté míry se opakuje to, s čím jsme se setkali v prvním dějství, vzpomeňte na stav Golubkové na začátku hry. Teď je právě v takové situaci Kovrigin, jmenovaný dočasně ředitelem obchodu. Je mu tady ještě hůře než Nině. To právě musí podtrhnout režisér a představitel Kovrigina. Bylo by nesprávně zdůrazňovat závěr obrazu — pobouření Kovriginovo, popíchnutého Čižikovem, telefonní rozhovor se Sidorovem o původu špatné situace v závodě, prudký odchod Kovriginův na ministerstvo. To není třeba zdůrazňovat, protože to je epizoda, která ve hře není důležitá a také se ve hře dále nerozvíjí. Je to pouze okamžik Kovriginova váhání.

Ve třetím dějství (4. obraz) je nejdůležitější vítězství Golubkové a Zabělina nad skeptiky a nedůvěřivci. Je jisté, že okamžik příchodu rozzářené Golubkové — která přináší právě vytvořený nový model bot — je třeba v inscenaci zvláště podtrhnout. Aby bylo jasněji vidět vítězství novátorů, je třeba bedlivě ukázat i předchozí jejich boj i ty těžkosti, na které naráželi na začátku čtvrtého obrazu Zabělin i Golubková.

V pátém obraze musí režisér ukázat diváku co možná nejjasněji, co se v prodejně změnilo zavedením výroby nových modelů. Obchod, který je někde v sousedství kanceláře, je nabit kupujícími. Proto se může do kanceláře ozývat šum zástupu, vzrušené hlasy, kroky, otvírání dveří atd. V takovém ovzduší probíhá děj celého obrazu. Tento nával zákazníků je dvojnásobně

tězstvím Kovriginovým. Stal se znamenitým vedoucím obchodu a je učitelem talentované Niny Golubkové.

Šestý obraz — závěr hry. V něm se naznačují další životní osudy osob. Není v něm žádné „mudrování“ a tak také bez mudrování a manýr musí být proveden na scéně. Režisér musí zdůraznit rozhovor Meščerjakova se Sidorovem. Tak ještě silněji vyzní idea o vedoucí roli strany — idea, která se jako rudá stužka prolíná celou hrou G. Mdivaniho.

Přeložil Jiří Valenta

(Stať otištěna ve vydání hry Georgij Mdivani: Kto vinnovat? „Iskusstvo“ Moskva 1951)

JAROSLAV KLÍMA

ŠTĚSTÍ
NEPADÁ S NEBE

Hra o sedmi obrazech

Poctěno státní cenou 1952

VYDAVATELSTVÍ OSVĚTA NÁRODNÍ PODNIK

PRAHA 1952

STUDIJNÍ POZNÁMKA

Klímová hra »Štěstí nepadá s nebe« vypráví o tom, jak se v socialistickém budování mění v pracovním kolektivu poměr člověka k práci, k člověku, ke kolektivu samému — jak v jednotlivci odumírají staré, kapitalistické vlastnosti a rodí se vlastnosti nové, socialistické. Tak by se měl zhruba pro režiséra i pro herce určit námět Klímovy hry, hlavní linie děje. Uvidíme, že tato linie je také hlavní linií postavy Jana i hlavní linií představení.

Jaký je hlavní úkol hry a představení? Čím chceme zapálit herce i diváky v hledišti, jakou bojovou výzvou, která by mobilisovala herce k nadšené tvořivé práci na představení a diváky v hledišti k aktivní účasti na budování, probouzela radost a hrdost na dobu, v níž žijeme? Při představení v Realistickém divadle jsme si stanovili hlavní úkol takto: »Pomáhejme si, odpovídejme v kolektivu jeden za druhého. V boji s překážkami zakalme své povahy pro vítězství socialismu v naší krásné vlasti«.

Po stanovení námětu a hlavního úkolu měli bychom si uvědomit zvláštnosti a přednosti Klímovy hry, které chceme vy zdvihnout v představení. Především myšlenka o rodičích se nových lidech, o jejich rodičích se nových vlastnostech není jen ve slovech a proklamacích, jak tomu bývá u některých her, ale v činech, v myšlenkách, v jednání a charakterech postav. Osobní osudy těchto postav jsou ovlivňovány a nerozlučně spjaty s osudy kolektivu, s osudy všeho lidu — obojí, osobní i společné, se neustále prolíná a doplňuje.

Dělníci Klímovy hry mají vedle rysů, které jsou vlastní příslušníkům dělnické třídy všech národů, ještě osobité charakteristické povahové znaky dělníků českých. V tom je další přednost Klímovy hry — v její českosti. Charaktery Kadlece, Jana, Bouši, Aničky, Hamra, Jandery, Roučkové i Roučka, jejich vzájemné vztahy, vztahy k událostem jsou typicky, osobitě české.

Všimněme si dále řeči Klímových dělníků. Ačkoli je jadrná, dobře odposlouchaná, nikde nezabíhá do naturalismu, do žargonu. Je to jazyk spisovné češtiny, ušlechtilý jazyk — protože myšlenky, kterými žijí dělníci hry, jsou vznešené, ušlechtilé, krásné. Proto herci nesmí nikde tento jazyk při představení vulgarisovat. Klímovi dělníci žijí bohatým duševním životem, usilují o lepší, krásnější život pro všechny, věří ve skvělou budoucnost své vlasti i všech lidí.

V této skutečnosti je nejdůležitější charakteristická přednost hry, která udává tón a určuje žánr celého představení: její optimismus. »Štěstí nepadá s nebe« je bojovná, optimistická, úsměvně česká hra.

Vztahem k hlavnímu úkolu hry rozdělí se nám postavy hry na dvě nestejně skupiny. Samozřejmě, že budeme vášnivě a temperamentně stranit té skupině lidí, která pomáhá splňovat hlavní úkol hry. Postavám Kadlece, Konečného, Bouši, Aničky, Hamra, Jandery, Roučkové, Jiřiny, Kudrnky, Kubišty, Jirky, Kouby. Inženýr Cízl a Jan stojí uprostřed, je třeba o ně bojovat; naplnění hlavního úkolu pak vysloveně brání postavy Davidka, Roučka, Lavičky, mladíka. Zemanová čeká, až jak to dopadne.

Velkou pozornost je třeba věnovat postavám Kadlece, Jana a inženýra Cízla. Alois Kadlec je typ novodobého hrdiny — starý dělník, který poznal na svých zádech tíhu osudu dělníka v buržoasní republice, bojoval proti kapitalistickému pořádku v řadách komunistické strany — stává se v lidově demokratickém Československu předním budovatelem, uvědomělým vlastencem, hospodářem na svém závodě. Život se s ním nemazlil, dostával rány — naučil se vracet je, zdrsnily ho. Je prudký, výbušný — jazyk hned na kolečku, ale přitom srdce široké, upřímné. Čistý, krásný člověk, který pod drsnou slupkou taji ušlechtilé myšlenky a city.

Kadlec miluje z hloubi duše komunistickou stranu a svou vlast velikou, trvalou, nehonosnou láskou, kterou neumí vyjádřit slovy. Také by se styděl. Kdykoliv něha, dojetí, radostné vzrušení nebo slzy hrozí prozračením, honem je schovává za drsný tón. Proto není nic nesprávnějšího než hrát Kadlece jen jako drsného, prudkého člověka — vyjde pak z něho na jevišti hrubec — a on je zatím v podstatě něžný, jemný člověk, který se dovede rozhořet pro nejvznešenější smělé myšlenky budoucího života. Závod a rodina jsou v jeho srdci těsně vedle sebe. Má rád Jana velkou, opravdovou láskou, ale jde-li o zájem všech, o zájem závodu, republiky, dovede být i k vlastnímu synu nemilosrdný. Ale srdce mu přitom krvácí — a právě na to nesmí herec, hrající tuto postavu, zapomenout. Proto jsou pro něho vrcholné scény: rozjetí úderky, prohlášení Jana za lajdáka, vítězství úderky a smíření se synem.

Jan je stejně vášnivá, vznětlivá povaha jako jeho otec. Jen tátova zvidavost, umíněná touha přijít věci na kloub stůj co stůj — se u Jana mění někdy nebezpečně v ješitnost. Vyniknout stůj co stůj. Proslavit se. Tátovo chlapské furiantství má tady

ještě nevyváženou podobu. Není divu, že ve společnosti Davidka a jemu podobných lidí se někdy mění v lacinou frajerinu.

Je zbrklý, nedočkavý úspěchu. Není tu té harmonie rozumu a citu jako u Bouši. Straní nově se rodícímu životu, je přesvědčeným stranicem, ale nejsou mu ještě jasné cesty, jak dojít k cíli. Vyřazení z úderky jím otřese a setkání s Boušou a Roučkem dokončí v něm očistný proces, který začíná už po roztržce s Aničkou a hlavně s otcem na konci prvního obrazu. Bylo by nesprávné hrát Janův obrat až v šestém obraze.

Inženýr Cízl není postava záporná. Je to člověk ušlechtilý, vzdělaný, jemný. Odborník na slovo vzatý, který má rád práci, má rád svůj závod. Rád první republiky jej naučil nestarat se o politiku, jen sloužit majiteli závodu, kdy si mohl zdánlivě myslet, co chtěl — to mu dávalo zdání osobní nezávislosti. Ve skutečnosti sloužil, i když nevědomě, politice vykořisťování. Tento pořádek jej naučil stranit se lidí, spolupracovníků, schovávat své lidské city za masku korektní, nezúčastněné přesnosti a odbornosti. Těžko se nyní vyznává v poměrech, nerozumí ještě dobře bouřlivým událostem a proměnám společenského vývoje, ale má rád práci a podvědomě cítí, že pravda je na straně komunistické strany a vlády. Rád by se zapojil, ale předsudky mu brání, je trochu vykořelený, bojí se lidí, je plachý.

Tajemník závodní organizace ať je člověk aktivní, mladý, veselý, člověk, milující lidi. Je to dělník, který pracoval dříve ve válcovně, a nyní jej strana postavila na toto politicky odpovědné místo v závodě. Pozorně poslouchá lidi, rozumí jim a pomáhá jim. Oni jej za to také mají rádi, váží si ho. Nemluví mnoho ve třetím obraze schůze závodní rady právě proto, že poslouchá napjatě a pozorně ostatní a pomůže moudře tam, kde je to nutné. Nekomanduje — přesvědčuje. Probouzí v lidech nadšení, optimismus.

Ostatní postavy jsou jednoznačně charakterisovány autorem, jen je třeba dbát o bohaté, jemné, charakterové odlišení jednotlivých postav valcírů, bohatě je individualisovat.

Zastavme se nyní u hlavních dějových událostí, hlavních faktů. Jsou to scény, které jsou ideovými i uměleckými akcenty hry a představení. Vypišme si je tak, jak jsme si je určili při představení v Realistickém divadle:

V prvním obraze:

1. Kadlec a Anička čekají na Jana, který se ještě nevrátil ze schůze.
2. Jan lže, že byl na schůzi.
3. Jan chce odejít z válcovny a pracovat sám, aby mohl vy-

niknout. Kadlec a Anička mu domlouvají, aby si to rozmyslel atd.

V druhém obraze:

1. Rouček a Lavička se vysmívají Kudrnkově pokusu zlepšit organizaci práce na dvojce.
2. Kudrnka hájí před Cízlem a Kadlecem práci úderky.
3. Kadlec obhajuje Kudrnku — na návrh Cízla posílá vzorky k přezkoušení. Kadlec navrhuje Cízlovi zlepšit práci na Lojzce atd.

Ve třetím obraze:

1. Kovář žádá valciře, aby dodrželi lhůtu dodání kolejnic pro jejich stavbu.
2. Kadlec navrhuje Cízlovi, aby přeorganizoval práci na Lojzce. Cízl žádá konkrétní vysvětlení — Kadlec ho napadá — Cízl odchází.
3. Konečný a valciři kritisují Kadlecovo nesoudružské chování k Cízlovi. Posílají ho za ním, aby se omluvil. Kadlec odmítá atd.

Nakonec bych chtěl připomenout soudruhům režisérům závodních klubů, až si sami doma rozeberou hru, prostudují materiál ke hře, beletrii, odborné brožurky o válcovně atd., určí námět, hlavní úkol, hlavní dějovou linii, rozmístění postav vzhledem k hlavnímu úkolu, hlavní části hry a herecké úkoly v nich, a přistoupit ke studiu se souborem, ať nezapomínají, že postavy Klímovy hry jsou lidé, ne masky lidí, že tedy musí myslet, cítit a chovat se stejně jako lidé v životě.

Život samozřejmě neopisujeme, pro postavu Kadlece vybereme různé vlastnosti a zvyklosti několika postav dělníků, které známe ze života, typisujeme ji na jevišti, ale život je nám mírou a sudidlem našich jevištních uměleckých prostředků. Jde o to vytvořit na jevišti pravdivý umělecký obraz života našich dnů a podtrhnout v něm všechno nové, co se rodí a co ukazuje cestu do slavné budoucnosti naší vlasti.

Karel Palouš

STUDIJNÍ POZNÁMKY POUŽITÉ REALISTICKÝM DIVADLEM

Literatura:

Knobloch: Lidé, ocel, pětiletka
Popov: Lidé z ocele
V. Alexejev: U běžnice

Film (krátký):

Huté volají
Hutní doprava
My valciři
Železné město
Není železo jako železo

REALISTICKÉ DIVADLO V PRAZE

provedlo po první dne 30. ledna 1952:

JAROSLAV KLÍMA

ŠTĚSTÍ NEPADÁ S NEBE

Hra o sedmi obrazech

Režisér: Karel Palouš,
laureát státní ceny

Výtvarník: Jan Sládek,
laureát státní ceny

Asistent režie: Rudolf Vedral

OSOBY

Alois Kadlec, mistr na druhé běžnici	Bedřich Prokoš
Jan, jeho syn	František Horák
Anička, Janova žena	Jana Dítětová laureát státní ceny
Inženýr Cízl	J. V. Švec
Jiřina, jeho dcera	Libuše Pešková
Jandera	Josef Koza
Hamr	Vladimír Huber
Kubišta	Ivo Gübel
Kudrnka	Bohumil Šeda
Jirka	Emil Kadeřávek
Lavička	Petr Skála
Kučera	Jiří Lír
Davídek	Otakar Brousek
Kouba	Karel Dvořák
Rouček	Karel Máj laureát státní ceny
Roučková	Emilie Hráská
Konečný, tajemník záv. org. KSČ	Jiří Smutný
Bouša	Jaroslav Radimecký
Kovář	Rudolf Vedral
Zemanová, hostinská	Marie Marešová
Mladík	Ivan Glanc

Děje se za dnešních dnů na Kladně